

**ЦЕНОВИЯТ КОНТРОЛ И
ИНФЛАЦИЯТА В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ 1991 - 1992 ГОДИНА**

**Мария Жечева
Нели Милева**

Ноември 1992 г.

Съдържание

I. ЦЕНОВИ КОНТРОЛ	1
II. ЕФЕКТ НА ЦЕНОВИЯ КОНТРОЛ ВЪРХУ ИНФЛАЦИЯТА ...	7
III. ОТНОСИТЕЛНИ ЦЕНИ И ОБХВАТ НА ИНФЛАЦИЯТА ПРЕЗ 1991 И 1992 ГОДИНА	11

I. ЦЕНОВИ КОНТРОЛ

Стабилизационната програма в България, подкрепяна от Международния валутен фонд, стартира в условията на остри вътрешни макроикономически неравновесия, значителна загуба на външни пазари и ограничено външно финансиране поради обявения мораториум върху плащанията по натрупания външен дълг. Основни нейни елементи са фискалната и паричната политика, либерализацията на валутния режим, ценовата реформа, политиката на доходите.

Възприетият от българското правителство подход за провеждане на ценовата реформа се характеризира с еднократно освобождаване на преобладаващата част от стоковите цени през февруари 1991 година. Една малка част от тях - особено важни за жизненото равнище на населението - останаха контролирани. През изтеклите близо две години ценовият контрол претърпя развитие, което като цяло бе насочено към по-нататъшно ограничаване на неговия обхват.

Целта на настоящия анализ е да се характеризира ценовия контрол и инфлационните процеси в България след стартирането на реформата - т.е. за период, по-кратък от две години.

* * *

Предприетите през 1990 година мерки за преминаване към пазарно ценообразуване бяха твърде ограничени и по-голямата част от стоките и услугите (съставляващи над 2/3 от стокооборота на дребно) останаха обект на директен ценови контрол. Независимо от достигнатата висока инфлация в края на годината (64%), в националната икономика остана заложен мощн инфлационен потенциал. Това наложи правителството да осъществи радикална ценова либерализация в началото на февруари 1991 година като неразделна част от общата стабилизационна програма. При тази стъпка корекциите на цените засегнаха, макар и в различна степен, всички стоки и услуги. Само за един месец средното равнище на цените нарасна повече от 2.2 пъти, което беше значително по-високо от първоначално очакваното.*

*Около 3 пъти за цялата 1991 година.

Върху цените на тесен кръг стоки от първа необходимост, някои стратегически сировини и горивата останаха ограничения, които в съответствие със стабилизационната програма отпадат поетапно. Така след либерализацията, ценовата система включва няколко типа цени в зависимост от степента на контрол върху тяхното нарастване:

1. Фиксиранi цени. Това са изцяло контролирани цени, въведени от 1 февруари 1991 година за 4 стоки - електроенергия, топлоенергия, газ пропан-бутан и въглища. Скоро този списък беше допълнен от петролните продукти, но те отпаднаха от групата стоки с фиксиранi цени през месец юни 1991 година. Такива цени продължиха да се определят само за електро- и топлоенергията и въглищата, а от май 1992 година - и за брикетите. Делът на стоките с фиксиранi цени в стокооборота на дребно (за 1990 година) до юни 1991 г. бе около 9%, след което падна до 2.5%.

Увеличението на фиксираните цени спрямо предишното им равнище е диференцирано според крайния потребител. Като резултат от двете корекции през февруари и юни 1991 г. цените на електро- и топлоенергията за стопански нужди се повишиха съответно със 786 и 1459%, а за населението - с 646 и 750%. Цените на едро на въглищата за същия период бяха повишени с 2322%, а цените на дребно - със 1175%. Прирастът на всички фиксиранi цени само за юни 1991 година (спрямо февруари) беше 70%. Корекцията на тези цени през май 1992 година добави още 35% към ценовото равнище на електро- и топлоенергията и 25 и 35% към това на въглища, използвани съответно за стопански нужди и за населението.

Фиксиранi са също цените на серуми, ваксини, кръв и биопродукти за хуманни цели, които се определят от Министерство на здравеопазването и Националната комисия по цените до 1 септември и действат през следващата година.

2. Цени на услуги, които са монопол на държавата. Цените в някои ключови отрасли - като железопътния транспорт и съобщенията - които са държавна собственост, също са обект на пряко държавно регулиране. Административно определяните тарифи на тези услуги остават за сравнително дълъг период фиксиранi и непроменени в сравнение с общата инфлация. Макар в краткосрочен план това да действа като котва за общия растеж на цените, с времето дефицита на предприятията, произвеждащи тези услуги нараства, а с него расте и

дефицита на държавния бюджет. Относителната тежест на тези цени, измерена отново чрез дела им в стокооборота на дребно за 1990 година, е около 2% (в т.ч. 0.9% ЖП транспорт и 1.2% стойност на пощенските услуги).

В железопътния транспорт през 1991 година цените претърпяха две основни корекции: първата, извършена през февруари, доведе до 4.8 пъти увеличение на равнището им (таково рязко нарастване е характерно и за другите почти изцяло субсидирани в миналото цени, като например тези на енергията); втората корекция се осъществи през юли и август, когато общо за двета месеца повишението бе с 31%. При пощенските услуги корекциите през първите три месеца на годината доведоха до покачване на техните цени с 386% спрямо равнището им от декември 1990 година. До края на 1991 и за деветте месеца на 1992 година тарифите на железопътния транспорт останаха непроменени, а тези на съобщенията бяха повишени с 262% през май тази година.

3. Пределни цени. Те бяха въведени от юни 1991 година и са следваща стъпка на освобождаване цените на петролните продукти (бензин, дизелово гориво, мазут) и на въглеводородния втечен газ. Равнището на тези цени служи за горна граница на конкретните договорни цени. Стоките, за които се определят пределни цени съставляват близо 7% от стокооборота на дребно (за 1990 година). Пределните цени се определят въз основа на средните международни цени на посочените продукти и осреднения валутния курс на лева. Към така образуваната левова равностойност се прибавят пределните търговски отстъпки в размер на 8% от разходите за обръщение и печалбата, акцизите, митата, митническите такси и други плащания по вноса на течните горива. За допълнително стимулиране на производството и вноса на течни горива, така формираните цени се завишават с 5%. Пределните цени на течните горива се калкулираха първоначално месечно от Националната комисия по цените, а от декември 1991 година - на всеки 15 дни. Двете корекции през февруари и юни 1991 г. доведоха до общо повишаване на цените (първоначално фиксирани, а след това пределни) на тези стоки с 369 до 792% за промишлени нужди и със 125 до 343% за населението.

4. Прогнозни цени. Те бяха въведени през февруари 1991 година с цел да се контролират цените на стоките и услугите от

първа необходимост.* Списъкът им първоначално се състоеше от 14 стоки и услуги, но постепенно техният брой намалява. През август 1991 г. отпаднаха тарифните ставки за различните видове транспорт, а от май 1992 година стоките - обект на правителствен контрол са сведени до 7. Така постепенно относителният дял на наблюдаваните от Министерския съвет стоки в стокооборота на дребно за 1990 година спадна от 12% в началото на стабилизацията (за 14 стоки) на 6% (за 7 стоки). Определените през февруари 1991 г. прогнозни цени бяха средно 5 пъти по-високи от предишните административно определяни равнища. До средата на 1992 година първоначалните прогнозните цени са коригирани 3 пъти: през юни и август 1991 и през май 1992 година.

За разлика от пределните цени, прогнозните цени могат да бъдат надхвърляни, поради което техните контролни функции са още по-слаби. Цените на стоките от първа необходимост са обект на контрол само когато надвишават определените за тези стоки прогнозни цени. Когато продажните цени превишават прогнозните е необходимо калкулираните фактически цени да се подчиняват на нормативно определената максимална рентабилност на база пълни разходи (до 8%). Доходът, получен от превишението й, се третира като незаконен. В случай, че извършените разходи бъдат доказани, няма никаква граница за нарастването на цените. Практиката показва, че фактическите цени системно са по-високи от прогнозните, въпреки тяхното периодично коригиране. Например, за периода между двете преоценки август 1991 - май 1992 година постепенно фактическите цени надхвърлиха прогнозните с 15%, а след майската корекция (до септември 1992 година) - с 18.5%. Това означава, че цените - обект на прогнозиране са относително свободни и контрол върху тях практически не съществува.

5. Минимални изкупни цени. Те служат като добра граница на конкретните договорни цени между производителите и изкупвателните организации. Началото на регулирането на цените на селскостопанската продукция бе поставено през юли 1991 година с въвеждането на минимални изкупни цени за основните селскостопански продукти - хлебна пшеница, свине, телета и малачета, птици-бройлери, шилета, краве мляко. В този механизъм се включваха

*Това са основно хранителни стоки (брашно; хляб; месо с кости - свинско, телешко и шилешко; пиле; мляко - прясно и кисело; сирене; месни произведения; млечни продукти; слънчогледово масло; захар; макарони) и тарифни ставки за междууселищен автобусен и ЖП транспорт и цената на билетите за вътрешноградски транспорт.

и надбавки за произведената при утежнени условия продукция, както и кредитни облекчения, които обаче имаха формата на препоръка към търговските банки, без експлицитно разпореждане.

Последвалото непредвидено покачване на изкупните цени създаде сериозна заплаха за общото равнище на инфлацията и принуди правителството да предприеме мерки за тяхното овладяване. Така, през август 1991 г. изкупните цени преминаха под режима на **прогнозните цени**. Регулирането на тяхната рентабилност беше неизбежно в условията на контрол върху крайните цени на дребно на основните хранителни продукти. Данъчните, кредитни и лихвени облекчения, както и отпусканите субсидии и надбавки към цената бяха обвързани и се получаваха само ако търговията се осъществява по цени, ненадхвърлящи определените прогнозни изкупни цени. Беше забранен износа на хлебна и фуражна пшеница. С цел гарантиране на прогнозните цени на хляба, бяха внесени необходимите количества пшеница и бе деблокиран държавния резерв.

Крачка напред беше направена с демонополизацията на изкупуването и преработката на селскостопанска продукция и с образуването на еднолични търговски дружества с държавно участие на мястото на предишното СО “Зърнени храни и фуражна промишленост”. От октомври 1991 година започна да функционира и специализиран орган за регулирането на производството, изкупуването и реализацията на хлебно и фуражно зърно - ЕООД “Зърно”. Съответният механизъм включва прилагането на интервенционни изкупни цени, премии и надбавки; въвеждане на допълнителни ресурси, в т.ч. от внос; отпускане на краткосрочен кредит до 1 година при изгоден лихвен процент; покриване на ценови разлики при внос на хлебно и фуражно зърно и др. От март 1992 година той беше разширен с отпускане на краткосрочни кредити срещу залог на продукцията от 1992 година, но това също не беше оформено като правителствено разпореждане, а само като препоръка към търговските банки. В повечето случаи те отказват да приемат като залог бъдеща продукция и да отпускат селскостопански кредити, които смятат за високорискови. Поради това реализирането на кредитните облекчения за земеделците е силно затруднено и трудно.

С последните корекции на контролираните цени от май тази година, отново се въведоха минимални изкупни цени на

селскостопанските продукти (средно с 30% по-високи от последното им прогнозноравнище). Това обаче не решава редицата от проблеми около реализацията им. Предлагането на зърно се оценява от специалистите като превишаващо нуждите на вътрешното потребление, а предоставената от МФ временна финансова помощ на едноличните търговски дружества с държавно участие за изкупуване на хлебна пшеница покрива едва една трета от реколтата. Възможността да се използват под наем складовете на фонд "Зърно" увеличава много себестойността на продукцията, поради което изчакването на благоприятна пазарна конюнктура е неизгодно за производителите. От друга страна, ликвидацията на ТКЗС е също фактор, оказващ натиск за по-бързата й реализация. Възможностите за реализиране на продукцията извън страната бяха силно ограничени от наложените износни квоти (общо 200 хил.тона за хлебно и фуражно зърно), а ефектът от заменянето им насоку с експортни такси все още не е установен.

Всичко това показва, че в досегашната практика съществуващите проблеми се решават частично с отделни постановления, едва след като възникнат. Липсата на ясно очертан, цялостен и постоянен механизъм за регулиране на цените на селскостопанската продукция прави непредвидим ефект от движението на изкупните цени върху общата инфлация.

На проведените сесии на стоковите борси в страната, на които се търгуват все още непредставителни количества, цените са високи поради участието предимно на посредници. Но въпреки това те най-често варират около 1600 лв./тон и много рядко достигат 1800 лв./тон (минималната изкупна цена на хлебната пшеница е 1500 лв./тон) като остават значително под международните цени. Минималните международни цени на хлебната пшеница (на борсата в Чикаго) през летните месеци на текущата година падаха от 130 \$/тон в средата на юни до 111 \$/тон в средата на август.

6. Изцяло освободени цени. В тази група се включват всички останали стоки. От март 1991 г. до началото на 1992 г. върху тяхното нарастване също беше наложено известно ограничение под формата на максимално допустима рентабилност (20%). В това отношение провежданата ценова политика е аналогична на тази в Унгария и Полша.* След премахването на това ограничение, цените на тази група

*S. Commander, "Managing inflation in socialist economies in transition", 1991

стоки реагират свободно на търсенето и предлагането и са обект на пряко договаряне между фирмите. Нейният обхват все повече се разширява с постепенното отпадане на стоки от групите с ограничения в ценообразуването. Непосредствено след стартирането на ценовата реформа (февруари 1991 г.), тези стоки съставляваха близо 76% от стокооборота в търговската мрежа на дребно за 1990 г. С отпадането на транспортните тарифи през август 1991 г. този дял се увеличи на 78%, а след последните стъпки по либерализацията на цените от май 1992 г. той достигна около 84%. Това увеличаване на дела на свободните цени протича успоредно с вътрешното придвижване към групите с по-малко стриктен ценови контрол. (вж. фиксирани и пределни цени).

Измененията в ценовия контрол оказват определящо влияние върху динамиката на цените и в голяма степен обуславят развитието на инфлационните процеси през 1991 и 1992 година.

II. ЕФЕКТ НА ЦЕНОВИЯ КОНТРОЛ ВЪРХУ ИНФЛАЦИЯТА

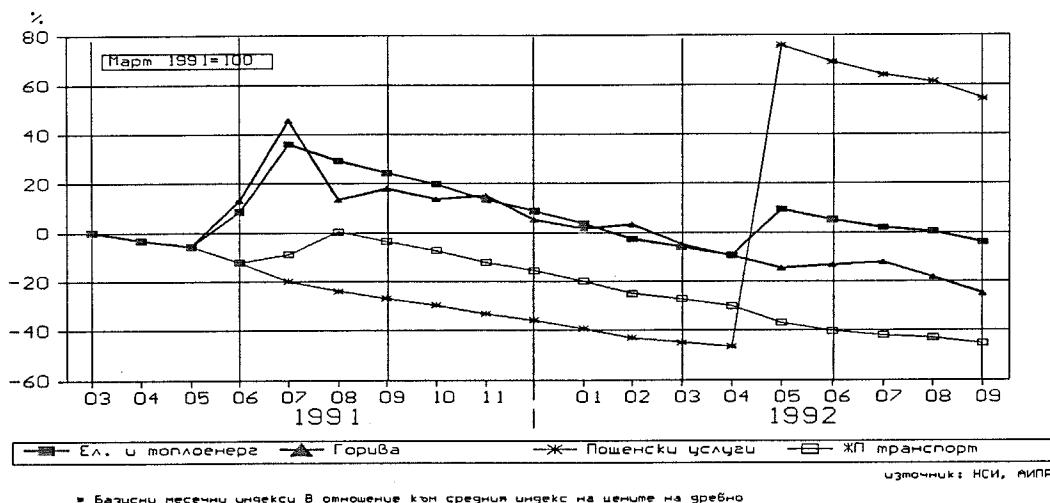
Подходът, който бе възприет при провеждане на ценовата реформа предопредели смесения характер на ценовата система, изразяващ се в съжителство на свободни, пазарно формирани и контролирани цени. Както вече беше изяснено, структурата на ценовата система не е изградена само от две рязко разграничени категории, а съществуват и междинни групи, при които контролът върху цените не е така стриктен, а по-скоро косвен (прогнозните цени).

Стъпаловидното придвижване към напълно свободно формиране на цените беше от съществено значение за темпа и развитието на инфлацията. Без съмнение, контролирането на една част от цените временно спира растежа на общото ценово равнище. Тяхното продължително задържане, обаче, може да има сериозни отрицателни последици за предлагането на тези стоки. Наличието на контролираните цени и тяхното постъпково освобождаване поддържа жизнеността на инфлационните очаквания. Увеличаването на дела на пазарните цени следователно ще стабилизира икономиката в дългосрочен план, макар това да е свързано с дискретни ценови шокове, съпровождащи отделните етапи на ценовата либерализация.

Както показва българския опит от последните две години, в месеците на ценова либерализация, индексите на цените на стоките и

услугите - обект на държавен контрол, са по-високи в сравнение с общия индекс на цените на дребно. През следващите месеци те изостават до поредната корекция, като по този начин описват ясно изразено циклично движение.

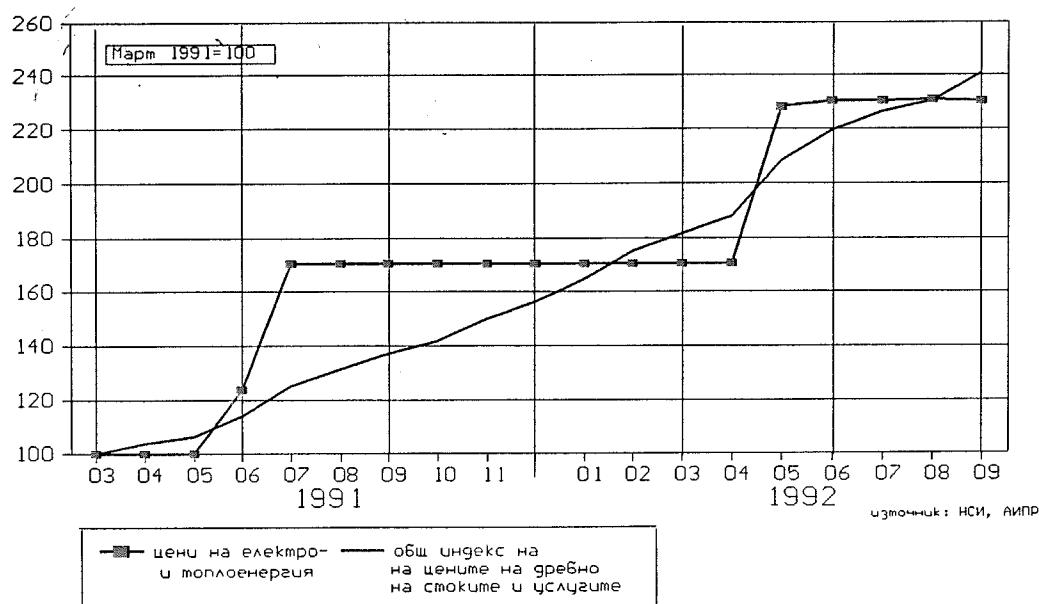
**Промени в относителните цени на дребно
на стоките и услугите***

Различните групи контролирани цени имаха различен принос в общата инфляция в зависимост от техните ценови индекси и теглото им в общия индекс на цените на дребно.

**Относителни цени на електро-
и топлоенергията**

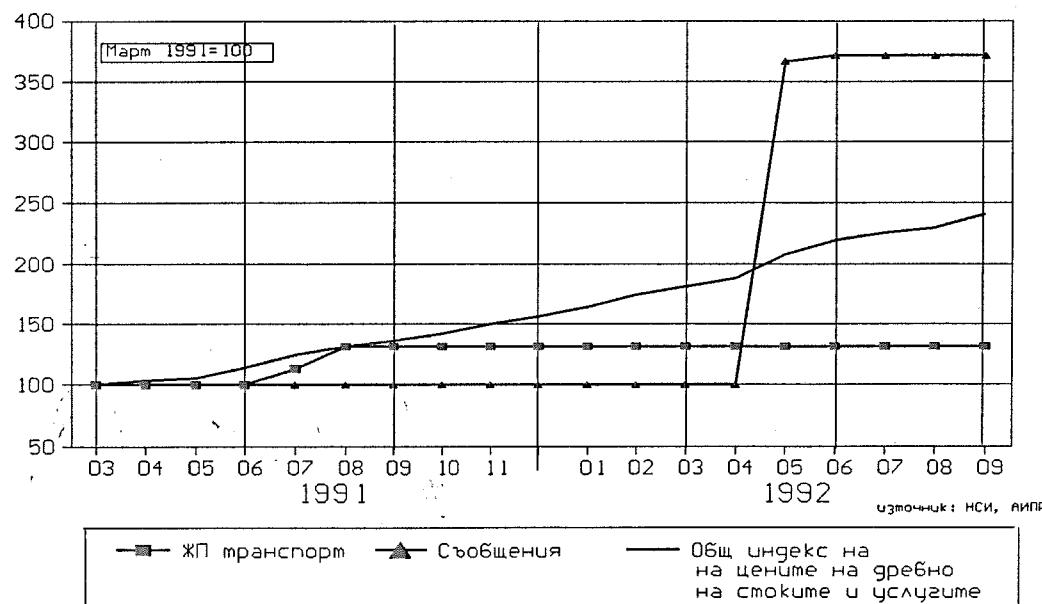
(Базисни месечни индекси)

Прекият ефект от корекциите на фиксираните цени на електро- и топлоенергията за целия период след първоначалната либерализация на цените (април 1991 - септември 1992 година) възлиза на 2.78 пункта от 140.8% общ прираст на цените на дребно. През юни, юли 1991г. и май 1992г. на тях се дължат съответно 0.5; 0.8; и 0.73 пункта от растежа на цените на дребно, който през тези месеци възлизаше съответно на 7.37%; 9.78% и 10.94%. Т.е. за съответния месец на либерализацията около 7-8% от месечния темп на общата инфлация са били непосредствен резултат от корекцията на фиксираните цени. Разбира се, това е само прекият ефект от повишаването на тези цени. Косвеният, който е по-трудно уловим, е чувствително по-голям поради универсалното приложение на електро- и топлоенергията и калкулирането на по-високите им цени в цените на всички останали стоки.

Относителни цени на ЖП транспорта и съобщенията

(Базисни месечни индекси)

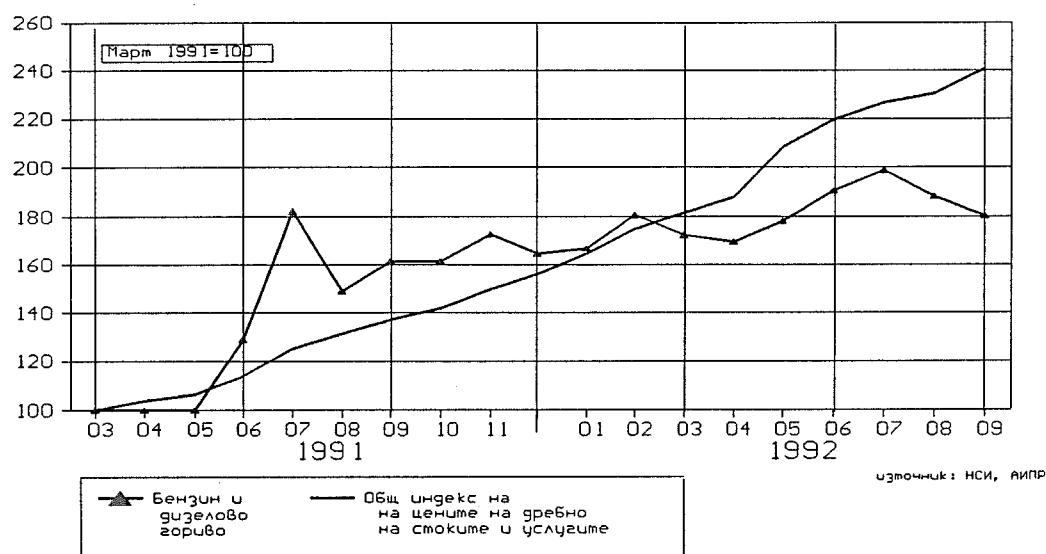
Сравнението показва, че тарифите на държавните услуги (поща и железопътен транспорт) имат по-голям принос за общото нарастване на цените от този на електро- и топлоенергията. За анализирания период като цяло той възлиза на 3.58 пункта. Значително е тяхното нарастване през 1992 година, което се дължи главно на новите тарифи на пощенските услуги. Само за месец май техният принос е около една трета (3.22 пункта) от общия ценови растеж. Това обяснява и факта, че при приблизително

еднакъв процент повишение на цените на енергията през юли 1991 и май 1992 година, покачването на общото ценово равнище беше по-рязко през втория месец.

Стоките с фиксирани цени, както и услугите - монопол на държавата, остават и занапред потенциални огнища на инфлация. При запазване на субсидиите за тях и при положение, че техните производствени разходи не се покриват от настоящите им цени, необходимостта от периодични корекции с дискретен инфлационен ефект е неизбежна.

Относителни цени на горивата

(базисни месечни индекси)

Динамиката на пределните цени на бензина и дизеловото моторно гориво след юни 1991 година на практика отразява изменението на международните цени и валутния курс на лева. Прекият ефект от техния растеж е значителен поради голямото им тегло в стокооборота на дребно. За целия анализиран период той възлиза на 4.48 пункта. Само през юни и юли 1991 година, когато цените на бензина и дизеловото гориво нарастват максимално, те предизвикват пряко повече от 1/5 от общия ценови растеж.

През юни и юли 1991 и май 1992 година общият принос на фиксираните и пределните цени и на тарифите на железопътния транспорт и съобщенията възлиза съответно на 30, 33 и 38% от месечния растеж на цените на дребно на всички стоки и услуги. През тези месеци общото равнище на цените чувствително се покачва. В

останалите месеци контролираните цени изостават от общия ценови растеж и имат възпиращ ефект върху инфлацията.

За целия период след либерализацията на цените сумарният принос на трите групи контролирани цени в общата инфлация (140.79%) е 10.8 пункта . От април до декември 1991г. този ефект възлиза на 5.39 пункта (при инфлация 56.24%), а за деветте месеца на 1992г., той е 4.57 пункта (при растеж на цените на дребно от 54.11%). Не трябва да се забравя, че този незначителен принос (8-9% от общият ценови растеж) измерва само прекия ефект върху общата инфлация. Както беше отбелязано, този ефект се мултилицира по линия на разходите в цените на другите стоки и е от важно значение за общата инфлация.

В заключение може да се обобщи, че през месеците на ценова либерализация, когато контролираните цени рязко изпреварват общия ценови растеж, те обуславят пряко повече от една трета от месечния темп на инфлация. Обратно, за по-продължителен период тяхният инфлационен принос е незначителен.

III. ОТНОСИТЕЛНИ ЦЕНИ И ОБХВАТ НА ИНФЛАЦИЯТА ПРЕЗ 1991 И 1992 ГОДИНА

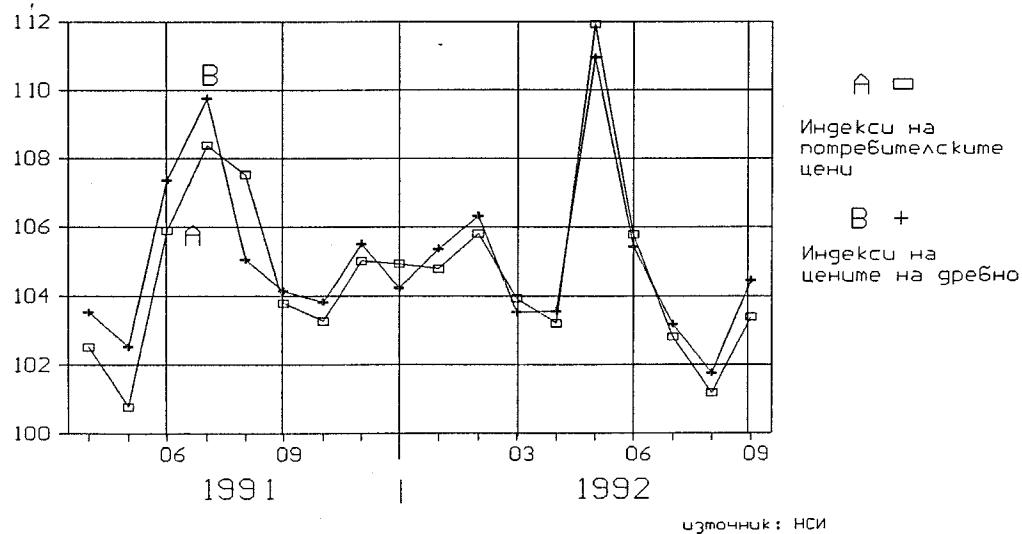
Най-широко разпространените изводи за мащабите и интензивността на инфлационните процеси се правят на основата на индексите на потребителските цени и на цените на дребно. Тези два ценови индекса се разработват от май 1990 година въз основа на съвкупност от около 1400 стоки и услуги и са близки по методиката си на изчисляване. Първостепенно значение при разработката им имат индексите на цените на дребно на отделните групи стоки и услуги, от които се изчисляват както общия индекс на цените на дребно, така и общия индекс на потребителските цени. Общият индекс на цените на дребно измерва промяната в цените на дребно на стоките и услугите, които се претеглят с реализирания стокооборот на съответните стоки и услуги. Общият индекс на потребителските цени се формира въз основа на индексите на цените на дребно за 11 групи стоки и услуги,* които в този случай се претеглят със структурата на разходите на домакинствата.

*Тези групи са: хранителни стоки; алкохолни напитки; тютюневи изделия; облекло и обувки; жилище, отопление, осветление; домашно обзавеждане; културен и обществен живот; хигиена и здравеопазване; поща и транспортни услуги; данъци и такси; други.

Прието е нарастването на потребителските цени да се отъждествява с равнището на инфлацията. В редица случаи практическо значение има индексът на цените на дребно. Неговата отчетна стойност беше един от коефициентите за тримесечно коригиране на размера на средствата за работна заплата до средата на 1992 година, а до края на годината като корекционен коефициент се използува прогнозното му равнище.

Като следствие от сходната методика на изчисление, равнищата и тенденциите в изменението на цените на дребно и на потребителските цени са твърде близки. Съществуващите различия между тях се дължат главно на различната тежест, която имат хранителните и нехранителните стоки при образуване на общите ценови индекси. За динамиката на индекса на потребителските цени най-голямо значение има изменението в равнището на цените на хранителните стоки, чието тегло в индекса е близо 47%. Те, обаче, заемат само 24.6% от стокооборота, който се използува за тегла при изчисляване на индекса на цените на дребно. Най-голямо участие при формирането му имат цените на нехранителните стоки, представляващи 58% от реализирания стокооборот от продажбата на стоки и услуги за населението през 1990 година. Ето защо индексът на потребителските цени изпреварва индекса на цените на дребно точно в случаите, когато цените на храните нарастват по-бързо от тези на останалите групи стоки. В резултат превес на индекса на потребителските цени над индекса на цените на дребно се наблюдава през месеците февруари, август, декември 1991 г., март и май 1992 година.

Верижни индекси на потребителските
цени и на цените на дребно

От началото на 1991 година до септември 1992 година общото равнище на цените се увеличи над 8.5 пъти. Профилът в тяхната динамика се определяше до голяма степен от стъпките в либерализацията на ценообразуването. Ценовият шок в началото на 1991 година намери израз в растеж на потребителските цени през февруари и март с 235.5%, а на цените на дребно - с 229.6%. Вторият дискретен тласък на инфлационните процеси бе почувствуван през летните месеци на 1991 година в резултат на измененията в ценовия режим - цените нараснаха за три месеца с 23.4%. При елиминиране на шоковия период, средномесечното нарастване на потребителските цени през април-декември 1991 година е 4.65%. Третият ценови шок, свързан с либерализацията на ценовия режим, бе през май 1992 година, когато цените се повишиха с 11.9%. За първите девет месеца на 1992 година средномесечно потребителските цени нарастват с 4.7%, т.е. запазва се високото инфлационно равнище от предходната година. При отстраняване влиянието на всички ценови шокове (февруари, март, юли и август 1991 и май 1992 г.) средномесечният темп на инфлацията е от порядъка на 3.8%

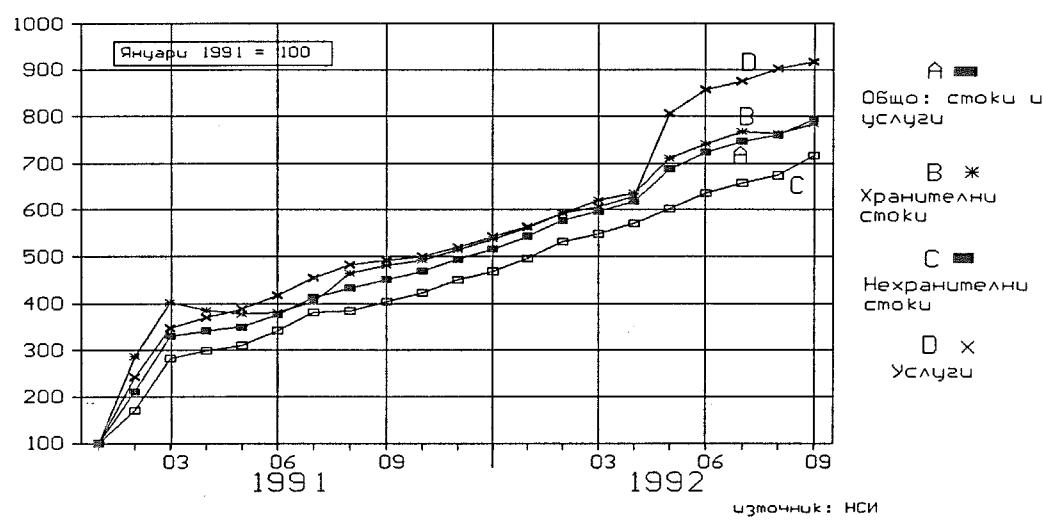

Развитието на инфлационните процеси след първоначалната ценова либерализация протичаше с неравномерна скорост. Цените на дребно на стоките и услугите през второто тримесечие на миналата година нараснаха с 68.5% на годишна база, а през съответното

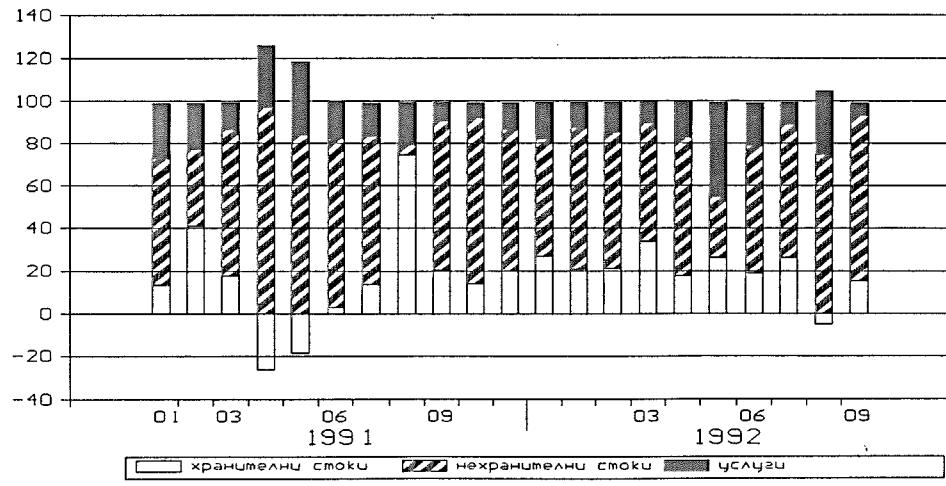
тримесечие на 1992 година - със 115.3%. Обратно, значително повисока е инфляцията през юли-септември 1991 година (108% също в годишно измерение) спрямо реализираната през същия период на текущата година (44.76%). Неравномерното изменение на общото равнище на цените съдействуващо за поддържане на високи инфлационни очаквания у икономическите агенти, с което оказващо обратно негативно влияние върху фактическата инфляция.

Смисълът на либерализацията е да даде възможност да се осъществят необходимите промени в структурата на относителните цени. Ето защо през изминалния период цените на хранителните стоки и на услугите имаха различна динамика и действуваха различно върху поведението на общия индекс на цените на дребно. Като резултат настъпиха сериозни промени и в структурата на относителните цени.

Индекси на цените на дребно
на стоките и услугите

Принос на стоките и на услугите в общия
растеж на цените на дребно

В началото на 1991 година цените на хранителните стоки нараснаха най-силно и много рязко - само през февруари със 185.6%. Тяхната динамика е изпреварваше средното нарастване на цените в малко на брой месеци от разглеждания период, но през февруари и август 1991 г. увеличението на цените на хранителните стоки бе далеч над средното. През 1991 г. тяхното средногодишно равнище се повиши с 375.8%, което е с 41.6 пункта над средния растеж. Ако изключим, обаче, първоначалната ценова адаптация след март 1991 година цените на хранителните стоки чувствително изоставаха от средното увеличение. До септември 1992 година техните индекси бяха съответно 195.7% и 240.8%.

Значителни различия се наблюдаваха и в рамките на хранителните стоки. От февруари 1991 до септември 1992 година цените на такива важни групи като: хляб и хлебни изделия, месни производени, млечни масла, мляко, сирене, кашкавал, детски храни нарастват над 9 пъти при средно увеличение на цените на хранителните стоки с 684.4%. Тези продукти формират близо 1/3 от стокооборота на хранителните продукти.

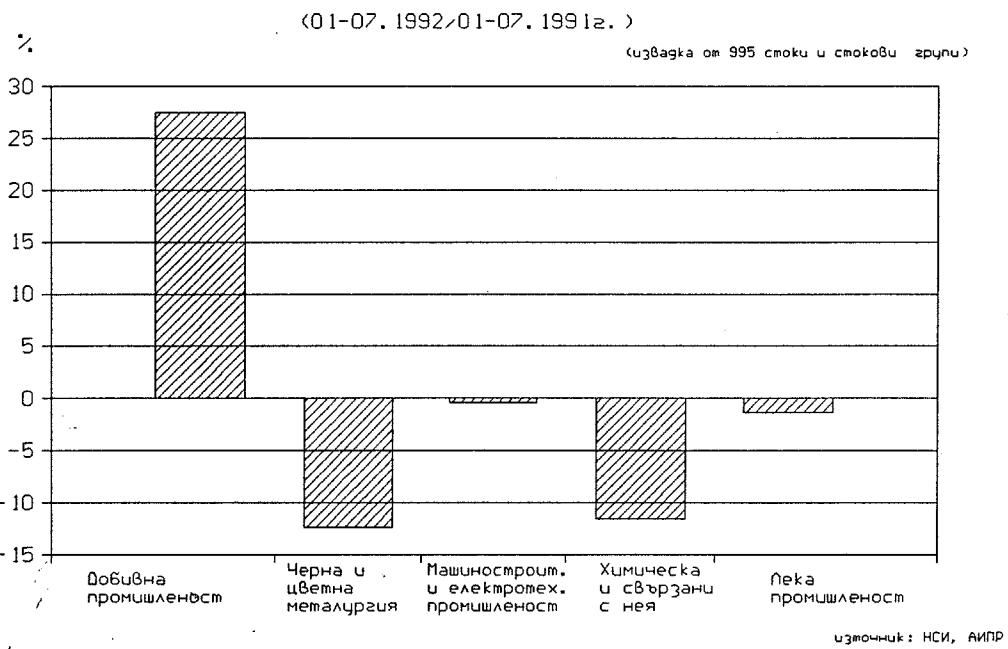
Цените на нехранителните стоки имат определящо значение за динамиката на цените на дребно. Верижните индекси на цените на нехранителните стоки през по-голямата част на периода са малко повисоки от общия индекс. Най-голямото превишение се наблюдава през месеците юни и юли 1991 г. В този период се освобождават цените на бензина и дизеловото гориво, които формират близо 10% от стойността на стокооборота на нехранителните стоки. До септември 1992 година вкл. тяхното повишение бе по-слабо от нарастването на нехранителните стоки като цяло. При база февруари 1991=100 индексът на цената на бензина е 367%, на дизеловото гориво - 475%, а на нехранителните стоки като цяло - 714%. През месеците с най-висока инфлация - февруари, август 1991 и май 1992 година - цените на нехранителните стоки изостават от средния растеж на цените. През 1991 година те се повишават с 292.6%, т.е. нарастват с 51 пункта по-слабо от общото ценово равнище. При изключване на ценовия шок, цените на нехранителните стоки изпреварват средното увеличение (индексите са съответно 253.4 и 240.8%).

От началото на реформата цените на услугите са нараснали най-силно - с 815.6%. При първоначалния ценови шок от февруари и март 1991 г. адаптацията на цените на услугите (както и тези на хранителните стоки)

е породила по-висок от средния растеж на техните цени на дребно. Много силно е нарастването им през юни и юли 1991 година (7.5 и 9%) и през май и юни 1992 година (с 28.5% и 6.5%). Тези върхови точки до голяма степен се обуславят от новите равнища на фиксираните цени на електро- и топлоенергията.

До септември 1992 година вкл. най-бърз растеж отбелоязват цените на въздушния транспорт (13.2 пъти), топлоенергията (11.7 пъти), електроенергията (9.3 пъти), съобщителните услуги (13.2 пъти). Те образуват 27.6% от стойността на извършените услуги. Дори при изключване на февруари и март 1991 г. цените на услугите нарастват по-бързо от средното (индексите са съответно 263.9 и 240.8).

**Промени в относителните цени на производител
на промишлена продукция по агрегирани подотрасли***

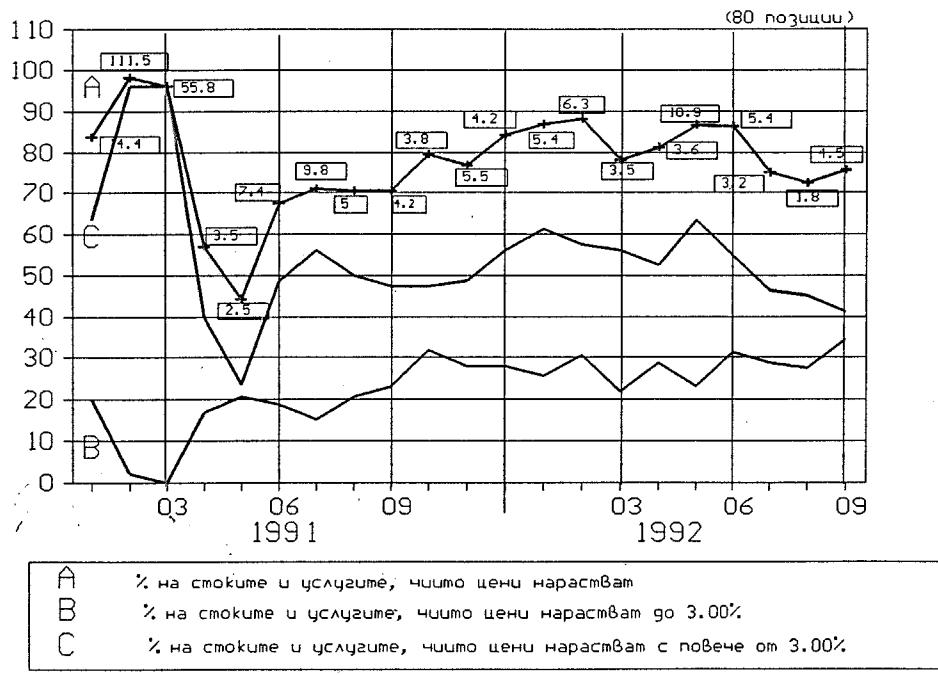
* Отношение към средния индекс на цените на производител

Либерализацията на цените предизвика промени и в структурата на относителните цени на производител на промишлената продукция. Най-голям растеж регистрираха цените на добиващите отрасли (производство на електро- и топлоенергия, каменовъглена промишленост, нефтодобивна промишленост), които в миналото бяха поддържани на ниско равнище чрез субсидиране. Съкращаването на субсидийите и периодичните ценови корекции в тези отрасли доведоха

до рязко изпреварване на средния ценови растеж. За първите четири месеца на 1992 г. спрямо същия период на миналата година груповият индекс на добивната промишленост е с 20% над средния индекс на цените на производител. Това съпоставяне отразява само първия дискретен ценови шок от февруари 1991 г.. Сравнението за седемте месеца на 1992 г. спрямо същия период на миналата година включва и останалите шокове от юни 1991 и май 1992 г., вследствие на които това съотношение нараства до 25%.

В същото време цените в отраслите на преработващата промишленост - машиностроителна, електротехническа и електронна и химическа* - и леката промишленост изостават от средния растеж на цените на производител на промишлена продукция.

Индекси на дифузия и месечен темп: цени на дребно

На основата на ценовата динамика на 80 групи стоки и услуги са изчислени два показателя, характеризиращи обхвата на инфляционния процес - индексът на дифузия и дисперсията на цените.

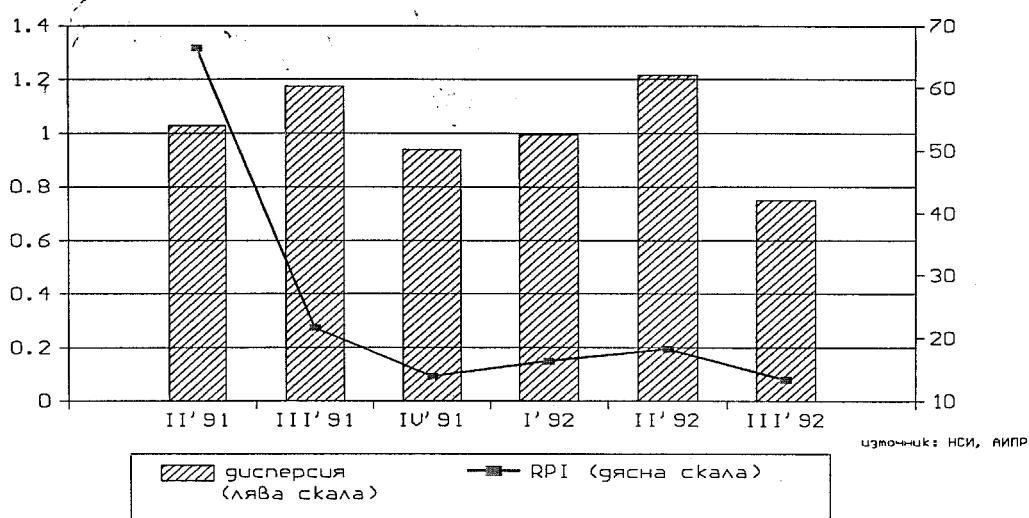
*Групирана с подотраслите на промишлеността: промишленост за строителни материали, дърводобивна и дървообработваща, целулозно-хартиена и стъкларска и порцелано-фаянсова промишленост.

Индексът на дифузия отразява разпространеността на инфлационните процеси. Той показва дялът на стоките и услугите, чиито цени са се повишили през даден месец. От юни 1991 година насам ежемесечно се повишават цените на повече от 70% от стоките, което е показателно за широкия обхват на инфляцията. Тенденцията в динамиката на общия индекс на дифузия е към покачване, макар и със значителни колебания.

Индексът на дифузия дава възможност да се оцени дали общият растеж на цените се дължи на ценови шок при една ограничена част от стоките или е резултат от масовото им поскъпване. Така например, обхватът на инфляцията през април 1991 и март 1992 година е твърде различен - съответно 58 и 78%, но нарастването на цените за тези месеци е еднакво (3.5%). Причина за това са различията в приноса на елементите на индекса на дифузия: цените, нарастващи до 3% и тези, нарастващи над 3%. Както се вижда от графиката високо инфлационните елементи (с ценови растеж над 3%) имат определящо значение за общия индекс на дифузия през последните две години. Поради това и средномесечния растеж на цените, дори при елиминиране на ценовите шокове е над 3%.

Общите тенденции в равнището, динамиката и структурата на индекса на дифузия показват, че инфлационните процеси в икономиката остават активни, въпреки известното подобреие, наблюдавано през последните четири месеца на текущата година.

Общи индекси* на средните цени на дребно на стоките и услугите (RPI) и дисперсия на компонентите

* Средни тримесечни верижни темпове (%)

Дисперсията на цените дава представа за средния размер на отклоненията на относителните цени на 80 групи стоки и услуги от общия индекс на цените на дребно. Неравномерността в растежа на цените на отделните групи стоки и услуги рефлектира различно върху домакинствата с различни доходи (които имат и различна структура на разходите), като води до преразпределение на доходите.

Анализът показва, че за досегашното развитие на инфлационните процеси (януари 1991 - септември 1992г.) е характерна сравнително силна положителна зависимост между равнището на инфляцията и дисперсията* на отделните ценови индекси около средния ($r^2=63.6\%$). Особено тясна е тази връзка ($r^2=92.5\%$) при изключване на първите два месеца - за периода март 1991 - септември 1992 г. Продължаващите интензивни промени в динамиката на цените на различните стоки и услуги са признак, че все още не е установена стабилна структура на относителните цени.

*За измерител на дисперсията е използван коефициента на вариация по средноквадратичното отклонение.

ИЗДАНИЯ НА АГЕНЦИЯТА ЗА ИКОНОМИЧЕСКО ПРОГРАМИРАНЕ И РАЗВИТИЕ

Серия "Анализи на икономическата политика"

1. Доклад за хода на стопанската реформа и задачите на икономическата политика до края на 1991 г. (юли 1991 г.)

2. Р. Аврамов (ред.) - Икономическата стабилизация в България през 1992 г. (юни 1992 г.)

Серия "Икономически изследвания"

1. М. Ненова - Изпълнение на бюджета през 1991 г. и изводи за бюджетната политика през 1992 г. (март 1992 г.)

2. М. Жечева, Р. Аврамов, В. Чавдаров - Инфляцията и лихвеният процент през 1991 г. (март 1992 г.)

3. Ст. Бързашки - Заетостта и безработицата в процеса на стабилизация (март 1992 г.)

4. Н. Георгиев, Н. Господинов - Паричната политика: механизми и резултати (март 1992 г.)

5. Р.Инджова - Приватизацията в България (юли 1992 г.)

Серия "Конюнктурни обзори"

1. "В годината на желязната овца" - конюнктурен обзор на българското стопанство за 1991 г. (декември 1991 г.)

2. Месечни конюнктурни обзори (от октомври 1991г.)

3. Тримесечни конюнктурни обзори (от I тримесечие на 1992 г.)